

Zirai Eğitim, Öğretim ve Yayınımızın Öncü Kurumlarından-1;

VAN ZİRAAT MESLEK LİSESİ

(1967-2025)

Fahrettin SAYIN
Ziraat Yüksek Mühendisi

AKADEMİSYEN
KİTAPevi

© Copyright 2025

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Yayınevi A.Ş. 'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-375-621-5

Kitap Adı

Van Ziraat Meslek Lisesi (1967-2025)

Yazar

Fahrettin SAYIN

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

EDU016000

DOI

10.37609/akya.3795

Kütüphane Kimlik Kartı

Sayın, Fahrettin.

Van Ziraat Meslek Lisesi (1967-2025) / Fahrettin Sayın.

Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2025.

515 s. : şekil, tablo, fotoğ. ; 195x275 mm.

Kaynakça ve Ekler var.

ISBN 9786253756215

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Yayınevi A.Ş.

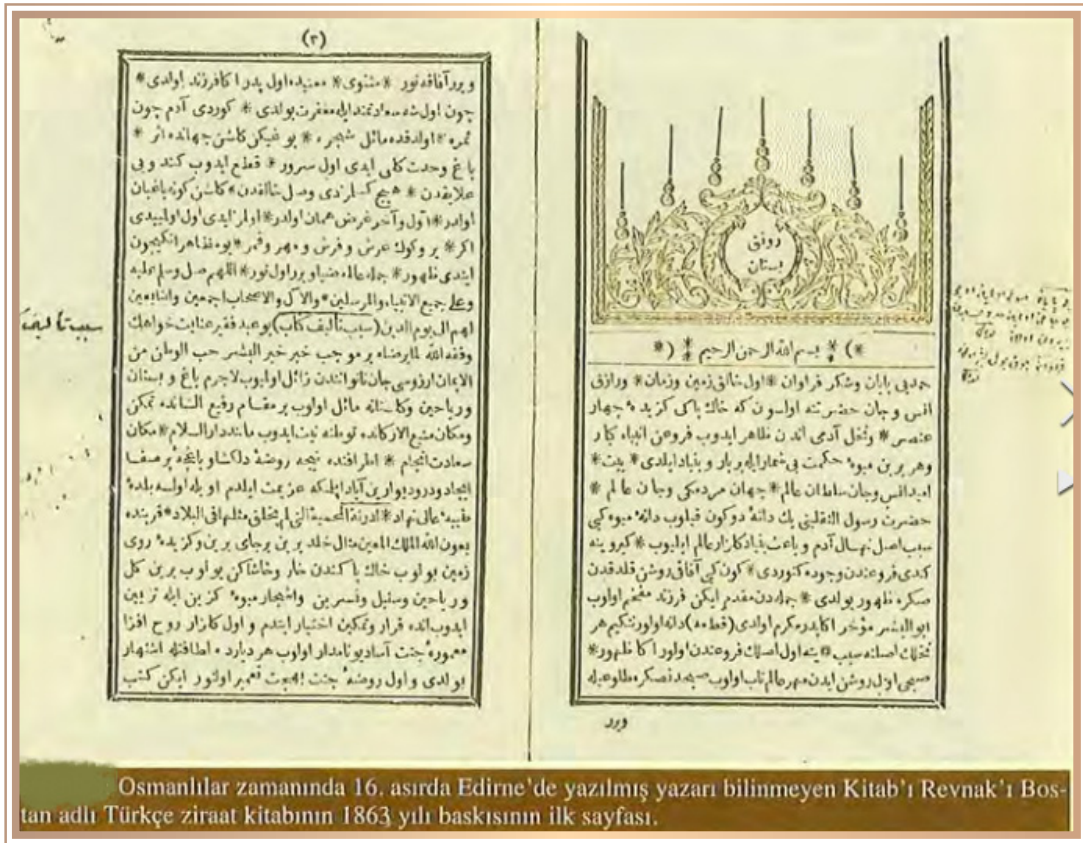
Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

Zer'ü harsı kıldı takdir ü sena,/Hadi-i rahmet res ümmet-i Nebi,
Evvelin tedbir-i Âdem zer' idi;/ Zer'dir ayş-ü cihanın atyebi..

Osmanlılar zamanında 16. asırda Edirne'de yazılmış yazarı bilinmeyen Kitab'ı Revnak'ı Bostan adlı Türkçe ziraat kitabının 1863 yılı baskısının ilk sayfası.

İÇİNDEKİLER

<i>Takdim</i>	<i>xi</i>
<i>Sunuş</i>	<i>xiii</i>
<i>Takrizler</i>	<i>xv</i>
<i>Ön Söz</i>	<i>xvii</i>
<i>Giriş</i>	<i>1</i>

BÖLÜM I

1) Ülkemizde Ziraî Eğitim, Öğretim ve Yayımin İcmalı Tarihçesi	7
1A) İlk Dönem Ziraî Eğitim ve Öğretim.....	7
1A-1) Osmanlı Dönemi'nde Genel Eğitim	7
1A-2) Osmanlı Dönemi'nde Ziraî Eğitim ve Öğretim	8
Osmanlı Dönemi'nde Ziraî Eğitim, Öğretim ve Ziraî Okullar	8
Osmanlı Ülkesindeki Yabancı Okullar.....	10
1B) Cumhuriyet Dönemi'nde Ziraî Eğitim ve Öğretim	12
1B-1) Bazı Yıllarda Yapılan Değişikliklerle Birlikte Gruplandırılan Ziraat Okulları	12
A) Orta Dereceli Okullar	12
B) Üniversitelerde Ziraatla İlgili Meslekî Eğitim ve Öğretim	14
1C) Kuruluşundan 2000 Yılı Başına Kadar Tarım Bakanlığı'nda Ziraî Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerinin Kronolojik Kısa Tarihçesi	15
1C-1) Kısa Bir Kronoloji	16
1990'lı Yıllarda Tarım Meslek Liseleri Konularına Göre Dört Grupta İncelenebilir	17
Millî Eğitim İstatistiklerine Göre, (Resmî) Meslekî Teknik Liselerinin Bazı Verileri.....	20
1D) Tarımsal Mekanizasyon Eğitimi ve Bazı Eğitim Merkezleri	21
Türk-Alman TME İş Birliği ile Gökhöyük, Söke ve Malatya Eğitim Merkezleri	22
1E) 2000 Yılı Başına Kadar Tarım Bakanlığı Bünyesinde Çiftçi Eğitimi ve Ziraî/Tarımsal Yayımin	25
Farklı Tarihlerde Yapılan Çeşitli Eğitim-Yayımin Proje ve Faaliyetleri.....	27
1F) İlk Teşkilat ve Ziraat Umum Müdürlüğünden TEDGEM'e Yayımin Kurumlarının Kronolojik Seyri	29
1G) 2006 Yılı Devir Dönemi ve Günümüz Verileriyle Ziraî Eğitim, Öğretim ve Yayımin Sınıflandırılması ve GZFT Analizi	31
1H) Çeşitli Yıllarda Tarım Bakanlığı Personelleri Hakkında Bir Kesit	32
1I) Tarım Meslek Liselerinin Devir Dönemindeki Durumları	33
1İ) Bazı Tarım Okulları, 2006 Yılında Tarım Meslek Liselerinin Okul Profilleri ve Günümüze Kalanların Şimdiki Durumlarından Kısa Bilgiler	34
1-Burdur-Tefenni Tarım Meslek Lisesi; Genel Ziraat	34

2-Çankırı Tarım Meslek Lisesi; Genel Ziraat	35
3-Amasya-Gökhöyük Tarım Meslek Lisesi; Makine	35
4-Malatya Tarım Meslek Lisesi; Makine ve Tarım Teknolojisi	36
5-İstanbul-Selimiye Tarım Meslek Lisesi; Veteriner Sağlık	37
6-Konya Tarım Meslek Lisesi; Veteriner Sağlık	37
7-Samsun Tarım Meslek Lisesi; Veteriner Sağlık	38
8-Erzincan Tarım Meslek Lisesi; Veteriner Sağlık ve Laboratuvar	38
9-Ankara-Çankaya Tarım Meslek Lisesi; Laboratuvar	39
10-Ankara-Basımevleri Tarım Meslek Lisesi; Gıda Kontrol ve Analizleri	39
11-Van Tarım Meslek Lisesi; Veteriner Sağlık Bölümü	40
12-Gaziantep-Nizip Tarım Meslek Lisesi; Veteriner Sağlık	40
13-Trabzon-Yomra Tarım Meslek Lisesi; Su Ürünleri	41
14-İsparta-Ş.Karaağaç Tarım Meslek Lisesi; Veteriner Sağlık	41
15-Aydın-Söke Tarım Meslek Lisesi; Makine	41
16-Konya-Çumra Tarım Meslek Lisesi; Tarım Teknolojisi	42
17-Bursa Tarım Meslek Lisesi; Gıda Teknolojisi	43
18-İstanbul-Halkalı Tarım Meslek Lisesi; Peyzaj	43
1J) 2010 yılı MEB Erkek Teknik Öğretim GM Sektörle İş Birliği Çalıştayı ile 2012	
Yılı MEB Çalıştayı'na Göre Tarım Meslek Liseleri ve Günümüz Gelişmeleri	44
Ortaöğretim Projesi Kapsamında Geliştirilen Alan ve Dal Programları	44
1K) Detaylı Hedeflenen Bir Araştırma Konusu; KKTC Ziraat/Tarım Okulu	48
KKTC Ziraat/Tarım Okulu	48
1L) Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Çeşitli Tarihlerde Faaliyet	
Gösterdikten Sonra MEB'e Devredilmeden Kapatılmış Okullar	49
1)Kars/Iğdır-Aralık Tarım Meslek Lisesinin Tarihi	51
2)Siirt Ev Ekonomisi Meslek Lisesinin Tarihi	55
3)Muş Ziraat/Tarım Meslek Lisesinin Tarihi	56
4)Mardin Ziraat/Tarım Meslek Lisesinin Tarihi	59
5) Erzurum/Narman Ziraat/Tarım Meslek Lisesinin Tarihi	65
1M) Günümüzde Tarım Temalı Kurulan Liselerimiz ve Örnek Bir Lisemiz; TOGÜMTAL	65
BİRİNCİ BÖLÜM DİPNOT VE KAYNAKLARI	69

BÖLÜM II

2) Van İli ve Van Ziraat Meslek Lisesinin Genel Tanıtımı	77
2A)Okulun Bulunduğu İlçe ve İlin Genel Özellikleri	77
2A-2)Genel Hatlarıyla Van'da Eğitim ve Öğretim Tarihi (2000 Yılı Başına Kadar)	85
Van'da Diğer Eğitim Faaliyetleri (Gayr-ı Müslim Okulları	
Van'da Ortaöğretim (2000 Yılı Başına Kadar Merkezdeki Diğer Liseler)	89
2B)Van Ziraat Meslek Lisesinin Genel Özellikleri	90
2B-1a)Okulun Kuruluş Tarihi ve Gelişimi	90
Tuşba Tarım Meslekî ve Teknik Anadolu Lisesi Olarak Bazı Yıllardaki Arazi Durumu	92
Tuşba Tarım Meslekî ve Teknik Anadolu Lisesi Olarak Bazı Yıllardaki Personel Durumu	97

2B-2)Van Ziraat Meslek Lisesinin Kuruluşundan Günümüze Kadarki Kısa Kronolojik (Zamandizin) Tarihçesi ve Okulun Eğitim Binasının Değişen Yüzü.....	99
2C)Okul Kampüsünde Kurulan Diğer Okullar ve Van Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	107
2C-1)Van Güzel Sanatlar Lisesi:.....	107
2C-2)Van Spor Lisesi	108
2C-3)Fatih Sultan Mehmet Anadolu Lisesi	109
2C-4)Van Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü:	111

BÖLÜM III

3)Van Ziraat Meslek Lisesinin Ayrıntılı Tanıtımı (Mufasssal Tarihçesi) ve Okulun 3 Fonksiyonu (İşlevi, Görevi).....	115
3A) Ziraî Üretim İşletmesi.....	115
Okulun Ziraî Üretim İşletmesi Bünyesindeki Şubeler ve Şube Faaliyetleri	115
3A-1)Hayvancılık Şubesi.....	116
1a)Sığırcılık Birimi.....	117
Birimin Kuruluşu, Uygulamaları ve Barınma Durumu.....	117
Birimdeki Hayvanların Beslenme, Bakım ve Yönetim Durumu	120
Hayvanların Bakım ve İdaresi İçin Birimdeki Uygulama Programı ve Yapılan İşler.....	121
1b)Koyunculuk Birimi.....	123
1c) Keçicilik Birimi	125
1d) KEH (Küçük Evcil Hayvanlar) Birimi	126
3A-2)Makine Şubesi	133
3A-3)Bitkisel Üretim Şubesi	137
3a)Ziraat Sanatları Birimi	137
3b)Tarla Birimi	139
3c)Bağ-Bahçe Birimi.....	141
3d)Örtüaltı Yetiştiriciliği ve Sebzecilik Birimi	148
3A-4)Dâhiliye Şubesi:.....	153
3A-5)Bölüm Ekleri.....	155
3B)Tarımsal Mekanizasyon Eğitim Merkezi (TARMEM) Müdürlüğü	175
3C)Okul İşletmesi Ve Arazisi Üzerinde Yapılmış Araştırmalar İle Basında Ziraat/Tarım Okulu Kaynak İsimleri	180
1)Tez ve Makaleler	180
2)Basından Haberler.....	181
2a)Gazete:	181
2b)Dergi:	181
2c)Haber Fotoğrafları:	181
3D) Kuruluşundan Günümüze Çeşitli Yıllarda Şubelerdeki Uygulama Derslerine Ait Fotoğraflar	183

BÖLÜM IV

4) Ziraat Meslek Lisesi Olarak Eğitim Faaliyetleri ve Günümüzdeki Durumu	197
4A) Eski Okulların Son Dönemlerine Kadar ve Yeni Okulların Günümüzde Mevzuatla Belirlenmiş Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri (Dallar, Staj ve İş Durumları)	197

4B) Van Ziraat/Tarım Meslek Lisesi ve Tuşba Tarım Meslekî ve Teknik Anadolu Lisesi Olarak Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerinden/Hayatından Kesitler (Mevzuatların Uygulanması ve Gözlemler Dâhil)	202
4C) Kuruluşundan Günümüze Kadar; Okulun Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerinin (Köklü Değişiklikler, Öğrenci Sayıları vb.) Ayrıntılı Kronolojisi	226
4D) Tuşba (T) Meslekî ve Teknik Anadolu Lisesi Stratejik Planı (2019-2023)	229
4E) Çeşitli Dönemlere Ait Mezun Panoları ve Toplu Sınıf/Mezun Fotoğrafları ile Okulun Kuruluşundan 1980'li Yıllara Kadarki Mezun Listesi	232
4F) Sosyal Faaliyetler-Kültürel ve Sanatsal Etkinlikler	254
4G) Bilimsel Faaliyetler ve Proje Çalışmaları	285
Kurumun İnternet Sitesinde Bulunan ve Kaynaklarından İktibas Edilen Haberler	293
4H) Spor Faaliyetleri	300
Tuşba Tarım Meslekî ve Teknik Anadolu Lisesi Olarak Sportif Etkinlikler	302

BÖLÜM V

5) Sözlü Tarih Bölümü	319
5A) Tarih Sırasına Göre; Okulun Müdürleri, Öğretmenleri ve Mezunları İle	
Personellerinin Gözüyle Van Ziraat Meslek Lisesi	319
5A-1a) Okulun Kuruluşundan Günümüze Okul Müdürleri Tablosu ve Fotoğrafları	319
5A-1b) Okulun Ulaşılabilen Müdürlerinin Gözlemleri	321
5A-2) Okulun Kuruluşundan Günümüze Öğretmen ve Mezunlarının Gözlemleri	332
1967-1976 Yılları Tarım Meslek Lisesi Dönemi Hocalar ve Mezunları	332
1974-1980 Yılları Ortaokul Dönemi Hocalar (Lise Dâhil) ve Mezunları	348
1977-1980 Yılları Pratik Tarım Okulu Dönemi Mezunları	353
1980-2025 Yılları Ziraat/Tarım Meslek/Tarım Meslekî ve Teknik Anadolu Lisesi Dönemi Hocalar ve Mezunları	353
5A-3) Okulun Kuruluşundan Günümüze Diğer Personelin Gözlemleri	376
5B) Fotoğraf Albümü	379
5B) Fotoğraf Albümü (Fa)	379
5C) Okul Belge Arşivinden	415
5C) Okul Belge Arşivinden (Ba)	416
İkinci, Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Bölümlerin Dipnot ve Arşivi	425

Kitap Ekleri

Van İlinin Ziraî Eğitimine ve Ziraî Bakımdan Gelişmesine Hizmet Etmiş Bazı Kurum ve Kuruluşlar İle Mezunlar Listesi	435
A) Van İlinin Ziraî Eğitimine ve Ziraî Bakımdan Gelişmesine Hizmet Etmiş Bazı Kurum ve Kuruluşlar	435
A1) Ernis Köy Enstitüsü (Alpaslan Öğretmen Okulu):	435
A2) Van Fidanlık Müdürlüğünün Kısa Tanıtımı	438

A3) Van Ziraî Mücadele ve Karantina Reisliğinin (Başkanlığı) Kısa Tanıtımı	440
A4) Altındere Tarım İşletmesinin (Hara) Kısa Tanıtımı.....	443
B) Ziraî Eğitim ve Ziraî Yayım ile Meslek Okulları Konusunda Çeşitli Raporlar, Planlar, Tezler ile Mevzuat	445
B1) Kalkınma Planları:	445
a- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967).....	445
b- İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	446
c- Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977).....	447
d- Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	447
e- Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	448
f- Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	448
g- Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)	448
h- Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005).....	449
ı- Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013).....	449
i- Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)	449
j- On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)	450
k- On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028).....	450
B2) Büyük Millet Meclisinde Ziraat Vekâleti'nin 1943 Mali Yılı Bütçe Müzakereleri sırasında;.....	450
B3) Türkiye Ziraatçılar Cemiyeti XVII. Dönem Raporu (Ankara, 13 Kasım 1966)	451
B4) Türkiye Ziraatçılar Cemiyeti XXI. Dönem Faaliyet Raporu (9 Nisan 1972)	451
B5) TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası XX. Genel Kurul Çalışma Raporu (25-26.02.1974):.....	452
B6) Ziraat Mühendisliği Eğitiminin Sorunları ve Çözüm Önerileri Dosyası (Çiftçi, 2007) ile Yüksek Ziraî Eğitimimiz (Topbaş, 1991)	452
B7) Tarım Şûraları.....	453
a) I. Tarım Şûrası Sonuç Raporu (25-27 Kasım 1997)	453
b) II. Tarım Şûrası Sonuç Bildirgesi.....	454
c) III. Tarım Şûrası Sonuç Bildirgesi (21.11.2019):.....	455
d) IV. Tarım Şûrası (28-30.04.2025):	456
B8) Türkiye'deki Genel Liselerle Meslek Liseleri Programlarının Türk Milli Eğitiminin Amaçları ve Temel İlkeleri Açısından Yazılı Metinler Bazında Karşılaştırılması Amaçla Yapılmış Bir Araştırma (Bozaslan, 2008):	456
B9) Tarım Bakanlığının Çeşitli Tarihlerdeki Yatırım Programları (2000 yılına kadar, Eğitim ve Yayım ile ilgili kısımlar.)	456
a) 1963 yılı Yatırım Programları ve harcamalarının sektörler itibarıyla dağılımı	456
b) 1964 yılı Yatırım Programı ve harcamalarının sektörler itibarıyla dağılımı.....	457
c) 1966 yılı Yatırım Programı ve harcamalarının sektörler itibarıyla dağılımı	457
d) 1967 yılı Yatırım Programı ve harcamalarının sektörler itibarıyla dağılımı	458
e) 1968 yılı Yatırım Programı ve harcamalarının sektörler itibarıyla dağılımı.....	458
f) 1985 yılı Yatırım Programı ve bölgesel tarım hizmetleri: Eğitim Sektörü (Genel Bütçe) 470.000.000 TL. Bağlı Kuruluşlar:	459
g) 1986 yılı Yatırımlarının sektör bazında dağılımı:.....	459
h) 1988 yılı Yatırımlarının sektör bazında dağılımı:	459

ı)1989 Bakanlık Genel Bütçesi	459
i)1990 Bakanlık Genel Bütçesi	460
j)1991 yılı Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca yürütülen inşaat projeleri	460
B10) Çeşitli Tarihlere Ait Mevzuatlarda; Ziraî Eğitim, Ziraî Okullar vb. Hakkında İlgili Kısımlar:	463
C)Van Ziraat Meslek Lisesi Mezunları Listesi	466
KİTAP EKLERİ BÖLÜMÜ DİPNOT VE ARŞİVİ.....	483
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	487
SON SÖZ	491

TAKDİM

Değerli Okuyucularımız;

Ziraî faaliyetler, yöremizde binlerce yıldır yapılmaktadır. Van ilimiz, kadim bir geçmişe sahiptir. Doğu Anadolu'nun kültürel ve iktisadî hayatının lideri olan Van; tarım, ticaret ve turizm merkezi olup, bu konuda Bölge ve Ülke ekonomisinde de önemini korumaktadır.

Ülkemiz gelişirken, biz de şehrimizin imarına, gelişimine ve ilerlemesine destek veriyoruz. Vanlı hemşehrilerimizin huzuru ve refahı için ekip arkadaşlarımızla canla, başla çalışıyoruz. Sadece tarım alanında değil, eğitimden sağlığa, sosyal hizmetlerden kültür turizme, ulaşımdan iletişime, kırsal altyapıdan tarımsal faaliyetlere, kısaca hayatın her alanına katkı sağlamaya çalışıyoruz. Şehrimizde tarımla ilgili çok güzel işler oluyor.

Günümüzde Van ilimizdeki halkımız, tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. Ana geçim kaynağımız ise hayvancılıktır. Ülkemiz küçükbaş hayvancılığının %8'i (2 milyon 650 bin) ve Türkiye mer'asının %10'u bizdedir.

Van ilinde Tarım Sektörü önemli bir yer tutarken, İl özellikle Hayvancılık bakımından büyük bir potansiyele sahiptir. İlimiz; Bölgemiz ve Ülkemizin tarım, ticaret ve turizm merkezi konumunda olup, değerlerimizin ve kaynaklarımızın muhafazası ve geleceğe taşınması önem arz etmektedir.

Köyden kente göçün önlenmesi ve refah seviyesinin artırılması için, özellikle koyunculugumuz geliştirilmelidir. Kaba yem açığını kapattığımızda, hayvancılığımız da buna paralel olarak gelişecektir. Topraklarımız temiz ve ürünlerimiz genelde organiktir.

Su ürünlerimizden; İnci Kefali üretimi 8-10 bin ton civarındadır. İlimizde 40'a yakın alabalık işletmesi ve 2.500 ton üretimimiz vardır.

Tarıma Dayalı Organize Sanayi Bölgesi faaliyete geçtiğinde, Van il merkezindeki hayvan varlığının %80'nı buraya gidecektir. Hayvan sağlığı ve verimi açısından önemli rol üstlenecek, başka illerimize örnek olacak ve burada 500 civarında insan istihdam edilecektir.

Jeotermal enerji ile seracılığın geliştirilmesi çalışmalarımız vardır. İlimizde jeotermal sularla ısıtılan seralarda hâlihazırda yetişen sebzelerle ve bu alanın biraz daha geliştirilmesiyle Van ve Bölgemizin ihtiyacı karşılanmaktadır ve bu daha da artacaktır.

Yerli tohumlarımız, İlimizin bir değeridir. Yerli çeşitlerin yaşatılması ve üretiminin sağlanmasına çalışıyoruz. İki buçuk yılda, 3 milyon 900 bin fidanı Van'ımızın topraklarıyla buluşturduk. Erciş Yolu üzerindeki işletmenin olduğu alanda bir milyon fidanımız var. Onları da sonbaharda dikeceğiz. Şu ana kadar, 2 bin iki yüz aileye 220 bin koyun vermişiz.

Valilik Projelerimiz; Van Meyvecilik Projesi, Erciş Üzümü Koruma Projesi, Sebzemiz Çok Lezzetli Projesi, Van Buğday Ambarı Oluyor Projesi, Van Arpa Üretiyor Projesi, Beş Yılda Bir Milyon Baş Hedefli Sözleşmeli Küçük Baş Üretimi Projesi, Hibeli Yem Bitkileri Tohumluğu Projeleri vb. olumlu neticeler vermiştir ve bu projeler hâlen devam etmektedir. Gıda kontrolünü de dâhil ettiğimizde, tarımda, "Tarladan Çatala" kadar bütün faaliyetler bizim kontrolümüzdedir. Yetmiş bine yakın çiftçimiz bulunmaktadır. Altı yüz civarında Tarım personeli ile hizmetlerimiz sürmektedir.

İnsanlığın hayatını sürdürmesi için gerekli olan tarım; pek çok sektöre ham madde sağlamakta ve nüfusumuzun önemli bir kısmını istihdam etmektedir. Geleceğe güvenle baktıracak, iyi ve donanımlı insanlar yetiştirmeyi amaçlayan Eğitim ile istihdam ve ekonomik kalkınmayı da kapsayan Ziraî Eğitim ve Öğretim her asırda önemini korumaktadır.

Sosyal sorumluluk projelerinden birini daha hayata geçirerek; **Ülkemizin Ziraî Eğitim, Öğretim ve Yayım tarihi** ile Bölgemizdeki ziraî kalkınmanın lokomotifini olan **Van Ziraat Meslek Lisesinin tarihini** sizlerle paylaşmak istedik. Kadim bir tarihe sahip olan Van ilimizin tarihi dokusunun ve bu dokuyu meydana getiren ruhun geleceğe aktarılması, bu şehrin havasını teneffüs eden herkesin önemli bir görevi olmalıdır.

İlimizde uzun süreden beri varlığını sürdüren Van Ziraat Meslek Lisesi, (Tuşba Tarım MTAL) Van ilimiz ve çevre illerin yenilikçi ziraî eğitiminde ve sektörün ilerlemesinde büyük rol oynamıştır. Buradan mezun olanlar, İl Müdürlüğümüz dâhil, Tarım ve Orman Bakanlığımızın bütün birimlerinde ülke tarımına hizmet etmektedirler.

“Ziraî Eğitim, Öğretim ve Yayımımızın Öncü Kurumlarından-1; **Van Ziraat Meslek Lisesi**” isimli kitapta; genel hatlarıyla Ülkemizdeki Ziraî Eğitim, Öğretim ve Yayım Tarihi, geçmişten günümüze kronolojik olarak özetlenmiştir. Ayrıca, ziraî eğitim ve öğretimin öncülerinden olan ve çevre işletmelere yayım hizmeti sunan Van Ziraat Meslek Lisesi, uzun bir inceleme ve araştırma sonucu elde edilen bilimsel veriler yanında, Sözlü Tarih Kaynaklarıyla oluşturulan bu Eser’de tanıtılmıştır. Bu Eser, sayılan yönleriyle hem **Akademik bir kitap** hem de **Kurum Tarihi/Monografisi/Hatıra kitabı** özelliğindedir. Van ilinin Eğitim Tarihi ve Ziraat Tarihi ile Bölgemizdeki kısa ömürlü bazı Ziraî Okullar, araştırmacılar için derlenmiştir.

Ülkemizde, Ziraî Kurum Tarihi ve Kültürü hakkında az sayıda eser vardır. Ülkemiz ve Bölgemizin Ziraî Eğitim Tarihi için bu Eser, incelenmesi gereken bir **Kurum Hafızası** mahiyetindedir. Sözlü Tarih Bölümü’ndeki anılardan ve fotoğraflardan; Okulun başarıları, orada bir ömür geçirenlerin samimiyet ve fedakârlıkları ile Okulun değişen yüzüne tanıklık edeceksiniz. Ülke geleceğine yapılan en önemli yatırımın, öğrencilerimize yapılan yatırım olduğu, Okul mezunlarının tarımın her alanında yaptıkları çalışmaları göstermektedir.

Uygulamalı bir bilim dalı olan ziraatın öğretildiği bu Okulda, Okulun kurum tarihinin, aynı dalının bir mensubu tarafından yazılması ayrıca önemsenmelidir.

Ziraî Eğitim, Öğretim ve Yayımımızın Gelişim Tarihi, ziraatımıza emek veren teknik elemanlarımızın yetiştirdiği ortamlar, sahadaki uygulamalar ve ziraî yayım faaliyetleri gibi geniş bir konu özetlenerek; araştırmacı, öğrenci, üretici ve sektör temsilcilerine sunulmuştur.

Yoğun bir emek sonucu oluşan bu Eserle; ziraî eğitim, öğretim ve yayımın önemi anlatılarak, gerekli duyarlılığın sağlanmasına çalışılmıştır. İnsanımızın doyurulması, istihdamı ve sanayimize ham madde sağlayan tarımımızın geliştirilmesi yanında, birim alandan yüksek ve kaliteli verimin alınması ve milli servetimiz olan tarım arazilerimizin korunması amaçlanmıştır. Geçmişimizden ilham alarak deriz ki, içinden geçtiğimiz Pandemi dönemi, deprem ve savaşlarda gündemde olan; sürdürülebilir tarım, güvenli gıda üretimi, gıdaların uygun şartlarda muhafazası ve bilinçli gıda tüketiminin, üreticiden tüketiciye kadar, ziraî eğitim ve yayım ile sağlanacağı yadsınamaz bir gerçektir.

Yazar; bir araştırmacının göze alması gereken meşakatlere severek katlanmış ve sonunda elinizdeki Eser vücuda gelmiştir. Ziraî eğitim, öğretim ve yayım tarihimize ışık tutacak bu Eser için, Ziraat Yüksek Mühendisi Fahrettin Sayın’a başarılar diliyorum.

Van Valisi Dr. Ozan BALCI

Van, Ağustos 2025

SUNUŞ

Dünyada tarım, vazgeçilmez öneme sahip bir sektördür. Dünya nüfusunun hızla arttığı ve buna karşın, tarım alanlarının kıt olduğu dünyamızda, bilimsel veriler ışığında doğa, çevre, insan ve hayvan sağlığını esas alarak birim alandan maksimum ürün elde etmek çağımızın gereğidir. Dünyada gelişmiş ülkelerle rekabet etmek, dünya piyasalarında söz sahibi olmak için, planlı ve bilimsel yöntemlerle üretimi esas almak gerektir. Birim alandan maksimum ürün elde edeceğiz ama bunun yanında yer altı sularımızı kirlletmeyeceğiz, toprakta bulunan dönüştürücü mikroorganizmaları yok etmeyeceğiz. Ürettiğimiz ürünlerde kalıntı bırakmayacağız; toprağı, suyu kirlletmeyeceğiz. İnsan sağlığına zarar vermeyeceğiz. Bu çerçevede, Valiliğimizle uygulamaya koyduğumuz birçok proje bulunmaktadır.

İçinden geçtiğimiz Pandemi süreci, deprem ve savaşlar; bize tarımın olmazsa olmaz bir sektör olduğunu tekrar göstermiştir. Yaşanılır bir dünya, bilinçli bireylerin yetiştirilmesiyle ve toprak ile gıdanın korunmasıyla mümkündür.

Mavi ile yeşilin buluştuğı, tarih ve turizm kenti Van ilimiz; kültürel ve iktisadî bakımdan merkez olup, Bölgemizin gelişmesinde büyük bir pay sahibidir. Valiliğimiz ile birlikte, Erciş üzümü, Erciş lahanası, Gevaş fasulyesi, Sıhke kavunu, Bahçesaray cevizi ve balının korunması ve üretimi projeleri ile diğer ziraî projeler başarıyla yürütölmektedir. İlimizde örnek meyve bahçeleri kurmak, meyve üretimini arttırmak ve böylece çiftçilerimize ilave gelir sağlamak, ilimiz ekonomisine katkı sağlamak amacıyla 2025 yılı ilkbaharında %80 hibeli ve kamu kurum ile kuruluşlarına ücretsiz olmak üzere, 640 bin adet muhtelif meyve fidanı dağıtılmıştır.

İnci Kefali'nin üreme alanlarını korumak ve kaçak avcılığın önüne geçmek için, her yıl nisan-temmuz ayları arası dönemde göç süresince, akarsular ve pazarlarda denetimlerimiz sürmektedir.

Katma değer oluşturduğumuzda, tarım ve hayvancılıkta üst noktaya geleceğiz. Konya ilimizin “Buğday Ambarı” olması gibi, Van'ımızın da bir “Ot Ambarı” olmasına çalışıyoruz. Özellikle küçükbaş hayvancılıkta ve mer'ada Ülkemizde lider bir konumdayız. Su ürünleri üretimimizin üçte birlik bir kısmını Van ilimiz karşılamaktadır.

Türkiye'deki ve Van ilimizdeki Ziraî Eğitim konusuna ışık tutan “Ziraî Eğitim, Öğretim ve Yayımımızın Öncü Kurumlarından-1; **Van Ziraat Meslek Lisesi” isimli bu Eser ile**; Van Ziraat Meslek Lisesi emektarlarına bir vefa borcu ödenecek ve yeni nesillere bu eğitim yuvasının başarıları anlatılacaktır.

İlimiz ve Ülkemizin Tarım Tarihi hakkında emek verilmiş bu Eser için, Ziraat Yüksek Mühendisi Fahrettin Sayın'a başarılar diliyorum. Bu eserin tüm araştırmacılar için faydalı bir kaynak olmasını diliyorum.

Dr. Turgay ŞİŞMAN
Van İl Tarım ve Orman Müdürü
Van, Ağustos 2025

TAKRİZLER

Hâfıza, bir millet ve devlet için fevkalâde önemlidir. Bundan mahrum olan milletlerin geleceği karanlıktır. Ziraat Meslek Lisesinden sonra Ziraat Fakültesini de bitirerek, Erciş'te hizmet eden Ziraat Mühendisi Fahrettin Sayın kardeşim, bu Okulu tanıtan bir Eser kaleme almış. Kendisinin bu çalışma için heyecanla, azimle uğraştığına da şahit oldum. Bir süre sonra unutulmaya mahkûm olan Van Ziraat Meslek Lisesi, bu Eserle hâfızaya kaydedilecek. Bu güzel ve böylesine önemli bir Eseri kültür hayatımıza kazandırdığından dolayı, meslektaşım Fahrettin Sayın kardeşimi tebrik ediyorum; memleketimiz ziraatına hizmetlerinde başarılar diliyorum.

Van ZML Emektarı B. Cahit Özdemir Hoca, Samsun, 30.11.2017

Değerli Fahrettin,

Görevinizde başarılar dilerim. Ayrıca meslektaşlar içinde araştırmacı-yazar olmayı hedeflediğiniz için sizi tebrik ediyorum. Bu yol rahmetli Âşık Veysel'in dediği gibi, "İnce ve uzun fakat değerli ve faziletli bir yoldur." Yalnız biraz da yabancı dili, inşallah geliştirirsiniz. Başarılar ve Rabbimizden yardım diler gözlerinizden öperim.

Yurdumuz; bitki zengini bir ülke olduğu gibi havası, suyu ve doğal zenginlikleri ile de ender ülkeler arasında yer almaktadır. Yapılan ciddi araştırmalara göre, dünyada 3.000 tür bitki yalnızca Türkiye'de yetişiyor. Tarım ekolojisinde de ender yetişen bitkilere, Endemik Bitkiler denir. Amerika ve Avrupa ülkelerinde ise bu sayı 1.000 rakamını bile bulmuyor. Hele Çiçekgiller familyası yönünden, dış ülkeler hasret çekerken mevcut 1.130 türünden 430'u yurdumuzda yetişiyor. İlaçlarda kullanılan ve şifa kaynağı olan 15 nadide tür bitkimiz ihmalden dolayı gittikçe tükenmektedir. İzmir'de 700 yıllık zeytin ağacı Urla ilçesinde koruma altındadır. Öte yandan, tedavide kullanılan ilaçların bir kısmının yan tesirleri olduğu bilinmektedir. Hâlbuki Rabbimizin bahşettiği tabiat kaynaklarından elde edilen bitkisel ilaçların (dikkat edildiğinde) yan tesiri yoktur, ama ne yazık ki bu kaynaklar gittikçe tükenmektedir.

Hayvan yetiştiriciliğinin sadece et ve süt ihtiyacını karşıladığını bahseder, geçeriz. Hâlbuki başta moral ve güç kaynağı oldukları gibi bedenimize de çok faydaları vardır. Peygamber Efendimizin, (s.a.v.) evinde at ve binek deveden başka sağlam deve, keçi ve davarı vardı. Evcil hayvanlar çevreyi normalleştirdikleri gibi, insanları da oldukça rahatlatmaktadır. Ama biz, Osmanlıdan sonra İstanbul'un kapısını normalin dışında Anadolu'daki ziraatçılarımıza açarak dengeyi bozduk.

Türkiye toprağından hazine değerinde bitkiler fışkırıyor. Yeryüzünde yetişen 138 meyve türünden 80'i ülkemizde boy atıyor. Akarsu, göl ve denizlerimizden 470'den fazla balık türü yetişiyor. Koca Avrupa Kıtası'nın tümünde 452 kuş türü yaşayabilirken yurdumuzda kuş türü sayısı 421'i bulmaktadır. Ama sorumsuzluk ve bilgi eksikliği, nemelazımcılık, korkunç çevre kirliliği ve bilhassa dış güçlerin çeşitli oyunları; akarsu ve denizlerimizi acınacak duruma getirdi. Rabbimizin bu nimetlerine karşı hor davranmak, koca kütüphanelerin yok olmasına göz yummak ile aynı anlama gelir.

İşte bu feci durumdan sıyrılıp tarımın her nevine önem vererek başta Ziraat ve Veteriner fakültelerinin tatbiki olarak yaygınlaştırılması yanında, Ziraat Okullarını mücehhez bir şekilde kurarak sadece valiliğe bağlı memur olarak değil, yetiştiricinin her türlü sıkıntısına canla başla koşacak Teknik Eleman yetiştirmek borcundayız. Okulların, her türlü ihtiyacının karşılanması ile birlikte, bilhassa bu konuda yazan ve teşvik edenlere de kol ve kanat germek borcundayız. Yurdumuzun en mahrumiyet bölgelerinde, Toprak-Su Teşkilatında Ziraat Mühendisi olarak çiftçimizin yanında bulunmaktan duyduğum zevki ve süruru anlatamam.

Fahrettin Sayın kardeşim, bu Eseriyle, Ziraat Tarihi konusunda adım atan değerli bir araştırmacımanızdır. Tebriklerimi sunar sağlık ve başarılar dilerim.

Araştırmacı Yazar Aydın Talay, 24.09.2018

Fahrettin Bey, böyle ağır bir sorumluluğun altına girmenizi takdirle karşılıyorum... Allah'a (cc.) emanet olunuz.

Van ZML Emektarı Mustafa Yur Hoca, 09.05.2018

ÖN SÖZ

İnsanlığın varlığının devamı beslenmeyle doğrudan ilgilidir. İnsanlar, üretimle ilgili elde ettikleri bilgileri sonrakilere eğitimle aktarmaktadırlar. İnsanların ziraatla ilgilenmeleri, sanat ve ticaretin başlamasına sebep olmuştur. Milli Kültürümüze bağlı, bilgi toplumunun bir bireyini yetiştirmeyi amaç edinen **eğitim**, sürekli değişen ve gelişen bir yapıdadır. Geleceğimize yön veren eğitim faaliyetleri içinde; Ziraî Eğitim, ayrıca tarımsal gelişmemize de öncülük etmektedir. İnsanların doyurulmasının yanında, ekonomiden kültüre çok boyutlu öneme sahip olan **tarım**, içinden geçtiğimiz Pandemi dönemi, savaşlar ve Asrın Felaketi olan yaşadığımız Kahramanmaraş Depremi ile tüm kesimlere zarureti hatırlatmaktadır.

XIX. yüzyıldan sonra, tarım ve hayvancılık alanlarından da gelişmeler olmuştur. Medeniyetlerin lokomotif olan ziraatın geliştirilmesi, Ülkemizde usta-çırak ilişkisiyle sonraki nesillere aktarılması akabinde, 1847 yılında açılan İstanbul Ayamama Çiftliğindeki Okul ile, ilk Örgün Ziraî Eğitim ve Öğretim başlamıştı. Ardından 1891 yılında açılan Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi ve Cumhuriyet Dönemi'nde açılan Ziraat Mektepleri gibi kurumlar ve bu okullardan mezun olanlarca devam edilen örgün ve yaygın eğitimlerle Ziraî Eğitim ve Öğretim, tarım alanındaki ilk önemli adımlar olup gelişmeler günümüze kadar gelmiştir. Bütün bu süreçlerle Ülkemizde ziraatın bilimsel altyapısı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Ziraî Örgün Eğitim, 2006 yılına kadar Tarım Bakanlığı bünyesinde devam etmiş ve ardından Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiştir.

Ziraî Eğitim Kurumlarının incelenmesi, Ziraî Eğitim Tarihimizin aydınlatılmasını ve geleceğe güvenli adımlar atmamızı sağlayacaktır. Toplumun ruhuna karşılık gelen zamanın ruhunu bu kurumlar kabzetmektedir. Çünkü kurumlar, kendilerini kuranların hafızasıdır ve bu hafıza korunmalıdır. Bu kurumlardaki eğitimciler ve onların eğittikleri, çevrelerini ve ülkelerini kalkındıracaktır.

Bu çalışmayla; ülkemizde yüzlerce yıldır insanımızın doyurulmasında ve istihdamında önemini koruyan ziraatımızı; gıda, tarım ve hayvancılığımızın, çağa ayak uydurması ve hayatî öneminin gelecek nesillere benimsenmesinde rol oynayan, aynı zamanda bir tarım ordusu olan **teknik elemanların** yetişmesini sağlayan Ziraî Eğitimimizi tanıttık. Ziraî Eğitimimizin Tarihi ile eğitim yuvalarımızın tanınması konularında, ilmi verilerle bir tablo çizmeyi hedefledik. Yerine (ilmî mevzular) göre akademik ve yerine (hatıralar) göre basit ve samimi bir dil kullanmaya gayret ettik.

İşte bu eğitim kurumlarımızdan biri olan Van Ziraat/Tarım Meslek Lisesi, 1967 yılında bereketli topraklar ve köklü ziraî geçmişi olan Van'da açıldı. Uygarlıkların beşiği ve bir tabiat harikası olan Van ilinde bulunan bu Okul, kurulduğu yıldan zamanımıza kadar, özelde Van ili ve genelde Ülke ziraatına; yetiştirdiği teknik elemanlara **eğitim hizmeti**, döner sermayesiyle **ekonomik katkı** ve işletmesiyle üreticilere **yayım hizmeti** sundu.

Bu çalışmanın varoluş sebebi: Önemli tarihî olaylara tanıklık eden insanların ortak özellikleri, geçmişe kayıt düşürerek geleceğe bir eser bırakma düşüncesidir. Bir komisyon çalışması gerektirdiği hâlde, tek başıma bu çalışmaya başlamam bir aidiyet duygusudur. 1998 yılında bu Okuldan mezun olup, 2003 yılından itibaren bir süre Tekniker olarak çalışmam, bu eğitim yuvasına olan aidiyetimi daha da güçlendirdi. 2006 yılında Bitirme Tezi Dönem Projesiyle Okul hakkında derlediğim kaynakların kaybolup gitmemesi için bir kitapçık olarak yayımlamayı arzuladım. Kaderin, beni bu mevzu üzerinde derinlemesine tetkiklere sevk etmesinde Okula karşı olan bu meyillerimin tesiri olduğu inancındayım. Bu arzu, o dönemlerde değişik sebeplerle sön-

müş, bu istek 2016 yılında yeniden dirilmiştir. Fakat yoğun mesai, çocuklarımın okul ve sınav dönemleri ile değişik nedenler, çalışmayı yavaşlatmıştı. 2019 yılında arşiv izni alma çabamız ve ardından 2020 yılı Covit-19 Pandemi dönemi, çalışmamı engellemişti. Derlediğim arşivlerin kaybolma riski ve Okula gönül verenlerin ısrarları nedeniyle çalışmanın, mevcut kaynaklarla bir kitap olarak noktalanması zaruret hâlini almıştı. 2025 yılına sarkan basım işinin de tez biteceği ümidindeydim.

İncelenmesi için **Bakanlığımız Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığına** kitap taslağını çok önceden göndermiştim ve yakın zamanda oraya gittim. Daire Başkanımızın tevecühlerine mazhar olduk. Kitap basımları için bir İnceleme Komisyonu kurulacağı için biraz daha beklemem gerekecekti.

Erciş Kaymakamlığı vasıtasıyla başvurduğum Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, çalışmanın yerel özellikli olduğundan Bakanlıklarının bastıramayacağını belirtti.

Yazım aşamasında çok emek harcamış, basım için yıllarca beklemiş ve yıpranmıştım. Biraz daha bekleyecek takatim kalmayanca, bir vesileyle bu yıl çalışmayı **Sayın Vali'mize** bir dilekçe ile arz etmiştim. Sayın Vali'miz taslağı inceledi, taslağı olumlu rapor verildi. Önceki yıl da olumlu rapor verilmişti fakat tam sonuçlanmamıştı. Destek kararlarının basımdan sonra verileceği ümidiyle Adana'ya gidip birkaç yayınevi ile görüştüm ve maliyeti sırtlayarak, çok az da olsa bastırarak bu Yayınevimizle mutlu sona geldik.

Zira birkaç hocam, kitabı görmeden vefat ettiler. Hocalarımız ve mezunlarımızdan aldığım bu arşiv emanetlerine, onları bir kitaba dönüştürmeyerek ve sürekli erteleterek, ihanet ettiğimi düşündüm. Artık gemileri yakmalıydım. Bundan sonrası büyüklerimizin takdirine kalmış...

Yüksek lisans ve doktora tezi düzeyinde, bazı okullarımızın **kurum tarihî** araştırmalarına rastlanmaktadır. Fakat Ziraî Eğitim Kurumlarımız hakkında, günümüzde az sayıda eser yazıldı. Van Ziraat Meslek Lisesi konusunda, günümüze kadar detaylı bir çalışma yapılmadı. Bu detaylı çalışmamızda, tarihî özelliği nedeniyle, başta yazılı/basılı sonrasında sözlü arşiv belgelerine ihtiyaç duyuldu.

Van ili merkezindeki bütün kütüphaneler, devrin gazeteleri, öğretmenler, mezunlar ve Okulun eski-yeni çalışanlarına ulaşılmaya gayret gösterildi. Sözlü Tarih Kaynağı olabilecek kişilerden, yıllarca hatırlatılmasına rağmen, ilk dönemlerden fazla, sonrasındakilerden kısmen geri dönüşler oldu. 2011 yılı Van Depremi'nin etkilediği ve 2020 yılında sonuç için yararlanmayı planladığım kütüphaneler ile Okulun kısmen kurtarılmış arşivi, tatmin edici bir bilgi sunmamıştı. Örneğin, Okul konusunda haber bulmayı umduğum Van Postası gazetesi arşivi, YYÜ Kütüphanesinin bir bölümünün Tıp Fakültesinde bulunması, gazetelerin büyük ve ağır ciltler hâlinde depoda bulunması nedeniyle, sadece birkaç cilt incelendi. İl Halk Kütüphanesinde bulunan ciltler, deprem nedeniyle istifade edilemez bir durumdaydı. Sonra 2020 yılı başında kullanıma açıldığını öğrendim, fakat Pandemi nedeniyle inceleme fırsatını bulamadım. Bölgemizdeki araştırmacılara daha fazla kolaylık sağlanmalıdır. Çeşitli nedenlerle çalışmamın tamamlanması ayrıca zaman aldı.

Beş ana bölümden oluşan bu çalışmamızda;

Birinci Bölüm: Ülkemizde Ziraî Eğitim, Öğretim ve Yayım Tarihi; Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nden, Cumhuriyet Dönemi ve 2006 yılı Milli Eğitim Bakanlığına devir dönemine kadar, genel hatlarıyla ele alındı. MEB Dönemi Ziraî Eğitim ve Öğretim Tarihine çok kısa değinildi ve ayrıntısı benzer çalışmalara havale edildi. Bazı Ziraat Meslek Okullarımız kısaca tanıtıldı.

Ülkemizin, 1975-1976 yıllarında kuruluşunda rol oynadığı **KKTC Ziraat/Tarım Okulu**, Sözlü Tarih Kaynaklarından alınan bilgilerle tanıtılmaya çalışıldı. Ayrıca, Ziraî Eğitim yuvalarımızın çeşitli dönemlerde Türkiye Cumhuriyetlerinden gelen öğrencileri de mezun ettiğini bu bölümden anlıyoruz.

Doğu Anadolu Bölgemiz ve yakınımızdaki kısa ömürlü bazı Ziraat Okulları; (Kars/Iğdır-Aralık, Siirt, Muş vb.) arşiv yokluğuna rağmen Sözlü Kaynaklardan derlenerek araştırmacıların hizmetine sunduk. Konu bütünlüğü açısından, diğer bölümlerden ayırıp bu bölüme aldık.

Gaziosmanpaşa Üniversitesi bünyesinde kurulan ilk **Yeni Nesil Tarım Temalı Lisesi** (Meslekî Teknik Anadolu Lisesi) haberi, çalışma sırasında bizi sevindiren gelişmelerden biri oldu. Bölüm sonunda **Dipnot ve Kaynakları** verildi. Bu Bölümde kısaca değinilen Kalkınma Planları, Mevzuatlar vb. en sonda Kitap Ekleri kısmında verildi. Sadece okullarla ilgili kısımlar burada bırakıldı. Birinci Bölüm, yoğun bilgi deryasından damıtıldı.

Diğer bölümlerde; Okulun kurulduğu Van ilinin tanıtımı, Van Ziraat Meslek Lisesinin üç fonksiyonundan; Üretim, Eğitim ve Öğretim ile Tarımsal Mekanizasyon Eğitimi faaliyetleri tanıtıldı. İlk bölümün konularından bir kısmı, (mevzuat, kayıt, staj vb.) diğer bölümlerde de verilerek çalışmada bir bütünlük oluşturuldu. Bölümlerde geçen tablo ve fotoğraflar, her bölüm için ayrı (I. Bölüm: Tablo 1, 2, 3; Şekil 1, 2, 3 gibi) numaralandırıldı. Birinci Bölüm akademik özellikte olduğundan, “fotoğraflar” “şekil” olarak adlandırıldı. Beşinci Bölüm’ün sonunda **Kitap Ekleri** kısmı hazırlanarak, araştırmacıların hizmetine sunuldu.

İkinci Bölüm: Bölüm başında, Okulun bulunduğu Tuşba ilçesi ve Van ilinin genel özelliklerinin (Coğrafya, Ziraat ve Eğitim Tarihi) tanıtılması, konunun bütünlüğü açısından uygun görüldü. Örnek bir Ziraî Eğitim ve Öğretim Kurumu olan ve günümüzde (Tuşba Tarım Meslekî ve Teknik Anadolu Lisesi) farklı bir alanda faaliyet gösteren Van Ziraat Meslek Lisesi hakkında genel bilgiler verildi. Okulun kampüsünde kurulan diğer okullar ile 2022 yılında kurulan Van Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, kısaca tanıtıldı.

Üçüncü Bölüm: Okulun üç fonksiyonundan; **İşletme ve Tarımsal Mekanizasyon** faaliyetleri, ayrıntılı olarak verildi. İşletmedeki şubeler detaylı anlatıldı. Okul İşletmesi konusunda hazırlanmış tezler ve makalelerden yararlanılarak bir derleme oluşturuldu ve araştırmacıların hizmetine sunuldu. Van Ziraat Meslek Lisesi İşletmesinin Faaliyetlerinden bir **Çiftçi Takvimi** oluşturularak üreticilere rehberlik edecek bilgiler verildi. Okul İşletmesi üzerine yazılan tez ve makaleler ile basında yer alan bazı haberler burada verildi. Şubelerde yapılan uygulamalı derslerden kareler sunuldu.

Dördüncü Bölüm: Okulun **Eğitim ve Öğretim fonksiyonu**, ayrıntılı olarak tanıtıldı. Burada, mevzuatların uygulamaları ve ete-kemiğe bürünmüş, yaşanılmış hâlleri anlatıldı. Kayıt, ders müfredatları, yatılılık hayatı ve mezuniyet durumları, kısa başlıklar hâlinde anlatıldı. Devir sonrası yeni Okul (Tuşba TMTAL) kısaca tanıtıldı. **Van ZML Mezunları Tablosunun** bir kısmı buraya alındı. Kültürel, Sanatsal ve Bilimsel Faaliyetler ile Spor Faaliyetleri hakkında detaylı bilgiler ve fotoğraflar bu bölümde verildi.

Beşinci Bölüm: “Bir yerin şerefi, oradaki insanlardan gelir,” düsturunca, Okulun sadece binası ve arazileri değil, emektarları ile mezunlarının, çevrelerine ve Ziraî Eğitimimize yaptıkları katkıların önemi nedeniyle; **Sözlü Tarih Bölümü**’nde Okulun yöneticileri, İşletmede üretimden sorumlu olmakla birlikte Meslekî Eğitim hizmetinde bulunan ziraat mühendisi öğretmenler ile Genel Kültür derslerini okutan öğretmenler, Okul mezunları ve memur-işçi olarak çalışanların çoğuna ulaşıldı. Onlardan, 6698 sayılı Kanun kapsamında, verilerin kitap olarak işleneceği hatırlatılarak, belli soru kalıpları dâhilinde veya serbest röportajla (mektup, e-posta, whatsapp vs.) alınan durum tespit ve hatıra yazıları (veriler) burada verildi. Bölüm sonunda, faaliyetleri somutlaştıran ve onlardan bir kesit sunan (aynı yöntemle alınan) o dönemlerin fotoğrafları (Görüntülü Kaynaklar; Yıllıklar) derlenerek bir **Fotoğraf Albümü** oluşturuldu. Okulun kurulduğu 1967 yılından günümüze, büyük ve detaylı bir resim çizilmeye çalışıldı. Son kısımda, **Okulun Belge Arşivi’nden** bazı örnekler verildi. **İkinci Bölüm’den Beşinci Bölüm’e kadar olan kısımların Dipnot ve Kaynakları** burada verildi.

Kitap Ekleri: İlimiz ve Bölgemiz ziraatına, doğrudan veya dolaylı olarak hizmet etmiş bazı kurum ve kuruluşlar çok kısa tanıtıldı. İlk ayrıntılı verilmesi planlanan Kalkınma Planları, Mevzuatlar ve Dosyalara, çok kısa değinildi. Mezunlar Tablosunun kalan kısmı (okunduğu kadarıyla) bu bölüm sonunda verilerek, konu bütünlüğü sağlandı. Araştırmacılar için hazırlanan bu Ek sonunda, aynı bölüme ait **Dipnot ve Kaynakları** verildi.

Bizleri yetiştiren, eğitim yuvalarımızın kurulmasında ve yaşamasında emekleri geçen büyüklerimizin, çektikleri köşelerinde unutulmamaları ve gelecek nesillere bu emektarların tanıtılması, beni ayrıca bahtiyar etti. Zaten ilk dönem insanların hafızalarının hâlen canlı olmasına mukabil, son dönem tanıklarının çoğu şeyleri hatırlamakta güçlük çektiklerini belirtmeleri ile öncekilerin bir soluk fotoğrafı bile saklamaları yanında, sonrakilerin renkli fotoğraf ve yıllıklarını yitirdiklerini belirtmeleri ayrı bir tez konusudur. Bu tezin sonucunun şu olacağını tahmin ederim: **Eskimezler, hatıralarına daha sadıktırlar.**

Aynı dönemin farklı insanların gözünden Okul Tarihi ve Yaşamı verilerek, karanlık noktaların aydınlatılmasına çalışıldı. Okuldaki köklü değişim dönemlerinin iç içe yaşandığı zamanlar olmuştur. Örneğin, 1974-1980 yılları arasında, Lise ve Ortaokul ile Pratik Tarım Okulu dönemleri birlikte veya yakın yaşanmıştır. Konunun anlaşılması için tarihler, kronolojik olarak verilmeye ve kayıp halkalar bulunarak birleştirilmeye çalışıldı.

Kitabın geneli için kısa bir **Sonuç ve Öneriler** başlığı ile **Son Söz** başlığı altında konular toparlanmaya çalışıldı.

Birkaç istihdam: Geniş ve yoğun bir konuya el attığımdan, meselenin bütün detaylarıyla aydınlatılmasının güç olacağı malumdur. Bu, ilk çalışmamızdır. Eksikler için dostlarımızdan müsamahalı bir nazar beklerim.

Faydalanılan arşiv kaynakları, numaralanmış (Unutulma ihtimaline karşın konu sonunda topluca verilmiş.) ve Dipnot ve Kaynaklar kısmında belirtilmişti. Aradan uzun bir zamanın geçmesi ile sürekli yeni bilgilerin eklenmesi, bazılarının ayrıntıya kaçmaması için özetlenmesi ve bazı ayrıntılı bilgilerin Kitap Ekleri kısmına aktarılması nedeniyle, unutilan kaynak numaraları bulunacaktır. Kitabın; bölüm sonlarındaki **Dipnot ve Kaynaklar bölümlerinde belirtilen kaynaklar temel alınarak hazırlandığının bilinmesini ve olabilecek bu sehivlere af nazarıyla bakmalarını yazarlarımızdan beklerim.** Zaten kitaplar sadece yazarının kendi fikri değil, yararlandığı kaynakların da ürünüdür. Aynı kaynaktan gönderen birden fazla şahıslardan genellikle ilk gönderenin ismi düşünölmüştü fakat diğer isimlerle birlikte bir grup oluşturularak belirtildi. Bazı şahıslar, değişik internet sitelerinden bazı arşivleri derleyerek kaynak göstermeden tarafıma göndermişti. Bu genel arşivler, gönderenlerden bazılarının isimleri bir grup oluşturularak ve bu grup kaynak gösterilerek kullanıldı. **Kaynak eserlerin isimleri ve yazarları, sayfa sonunda ayrıca dipnot konulmadan, bölümlerin sonunda verildi.** Kaynaklar, bazı akademik kitaplarda belirtilen çok detaylı tanıtımlar şeklinde olmasa da bazı ek bilgiler (dijital tarım kütüphanesi adresi vs.) verilerek araştırmacıların detaya ulaşmaları sağlanmaya çalışıldı.

Okuyucular, eseri çok detaylı veya yetersiz bulabilirler. **Sınırlı imkânlarla ancak böyle bir çalışma ortaya koyabildiğimizden, yapıcı eleştirilere açık olduğumuzu belirtiriz.**

Aidiyet duygusunun güçlenmesi için, mezunlarımız bir karede görünür diye, değişik fotoğrafların tamamını kullanmak istedik. Fakat kitabın hacmini arttıracığından sadece bir kısım fotoğraflar kullanıldı. Bir kısım fotoğrafta; (Çoğunun rızası olduğu hâlde, yanlış anlamalara neden olmaması amacıyla bir kısmını kitaba almadım.) eski bir giysi, örneğin uygulama elbisesi ile bulunan ve şimdi Bakanlığımızın yüksek mevkilerindeki mezunlarımızın ve çalışanlarının, bu karedekileri, eğitim yuvamızda çimlenen ve yeşeren bir çekirdeğinin üstünde bulundurduğu bir kabuğu olarak bakmaları ve bundan alınmadan müsamaha göstermelerini rica ederim.

Günümüzde eğitim hayatında kabul edilen, disiplin uygulamaları gibi, bazı değer yargıları ile o dönem insanlarını yargılamamaları ve eğer varsa bazı tatsız durumları unutmalarını, ömürlerinin bir kısmını bu yuvada geçirmiş okuyucularımızdan rica ederim.

Üstatlarımızın eserleri yanında, bu çalışmanın bir Eser olarak görölmemesi durumunda, bir derleme veya bir başucu kitabı olarak kabul edilmesini istihdam ederim.

Bu çalışma; ülkemizde hayati bir öneme sahip olan mesleğimizin tanınması ile sorunlarımızın çözümüne bir katkı sağlaması ve benzer çalışmalara bir kilometre taşı olması durumunda amacına ulaşacak ve beni bahtiyar edecektir.

Bu satırları okuyanlardan istirhamım; elinize geçen bu kitabı, (Örneğin, içinde bir arkadaşınızın yeni bir fotoğrafını) sevdiklerinizle paylaşmayı istediğinizde, kitabın sıcaklığının ve emeğin korunması için, kitabın tamamını veya bir kısmını (telefonlara sarılıp) dijital ortamlarda paylaşmamanızdır. **Dostlarınıza bu kitabı alıp hediye etmeniz, emek verilmiş bu Eser adına beni sevindirecektir.** Bu kitapta herkes kendisinden bir parça bulabilecektir. Hatta diğer ziraat okulları mezunları da benzer yaşamışlıklar bulacaktır.

Şahısların rızasıyla tarafıma gönderdikleri; fotoğraf, taslak şeklindeki yazı gibi arşivler/verilerin orijinaleri emanet bilinerek ayrıca muhafaza edilmiştir. İçlerinde, varsa, geçen sırlar ise sadece şahsıma münhasır kalmıştır.

Teşekkür: Kitabın her bölümünde, çok sayıda muhterem insanın teşvik ve katkısıyla emeği bulunmaktadır. Ziraat Ordusunun bir neferi olarak; Bakanlığımıza, Van ZML, Gevaş MYO ve YYÜ Ziraat Fakültesi Hocalarıma; Van Valimize, İl Müdüğüme, Erciş İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğündeki mesai arkadaşlarıma çok teşekkür ediyorum.

Büyük bir emek sonucu hazırladığım bu Kitabın, ikinci basım sonrası okuyucuyla buluşması için katkı sağlayan Van Valiliğimize ve Van Büyükşehir Belediyesi Başkanlığına çok teşekkür ediyorum. Sayın Valim Dr. Ozan BALCI Bey'e, Kitap Van Projesi kapsamında Kitap İnceleme Komisyonuna ve İl Koordinatörümüze; Harun KUTLU Bey ve Gökhan ARSLAN Bey'e ayrıca teşekkür ediyorum. Arşiv konusunda bana yardımcı olan ve yol gösteren, isimlerini tek tek sayamadığım; hocalarıma, mezunlarımız ile çalışanlarımıza ve şimdiki Okul yönetimine, ayrıca bizzat arşiv sağlayan tüm emeği geçenlere çok teşekkür ediyorum.

Kitap çalışmasında, desteğini esirgemeyen ve sabır gösteren hanımına ve onlarla ilgilenme zamanlarımı çalışmaya verdiğimden, çocuklarıma çok teşekkür ediyorum. Bir an önce destekleneceğini umarak bitireceğimi düşündüğüm bu çalışmanın kitap olma süresi çok uzadı. Haklarını helâl etsinler.

Kitabı; aileme ve asırlardır Zirai Eğitim ve Öğretimimize katkı sağlayan ve ülkemiz ziraatına emek veren bütün "ziraat ordusunun neferlerine" ithaf ederim.

Zirai Öğretimimizin 179. ve Van Ziraat Meslek Lisesinin kuruluşunun 58. yılını tebrik ederim. Ülkemiz ziraatına hizmette, çalışmak bizden muvaffakiyet Cenab-ı Hak'tan.

Fahrettin Sayın
Van/Erciş, Ağustos 2025

KİTAP EKLERİ BÖLÜMÜ DİPNOT VE ARŞİVİ

- 1a-Tarım Bakanlığı Teşkilatı; Tanıtıcı Yayınlar s.: 5, Güven Mat. Ankara, 1962.
- 1b- Kırkpınar, Nurullah; Türkiye’de Ziraî Eğitimin Tarihçesi ve Kurumsallaşması (1923-1963), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2024.
- 2a-Van 1973 İl Yıllığı; Van Valiliği, Kırıl Matbaası, İstanbul, 1973.
- 2b-Alpaslan, İsmet; Erciş/Ernis Köy Enstitüsü ve Alpaslan İlköğretmen Okulunun Çevre Eğitim ve Kültürüne Katkısı, VI. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu, 09-11 Haziran 2010, İst., 2011.
- 2c-Salkaya, Mustafa; Sayın Vekilimizin D. Anadolu Gezisine Ait Seyahat Notları, Türkiye Ziraat Mecmuası, S.:1, (dijitaltarimkütüphanesi...) Nisan 1953.
- 2d-Komisyon; Tarihi 100 Lise, MEB, OÖGM, TYD no:85, 204-205, Ankara, 2017 (PDF, ogm.meb.gov.tr, E.: Haziran 2024). 2e-<https://alpaslanfl.meb.k12.tr/>, E. Haziran 2024, Nisan 2025.
- 3a-Töre, Nurettin; Van Fidanlık Müdürlüğü 1961 Yıllık Faaliyet Raporu, T.C. Tarım Bakanlığı, Çeltüt Matb. KŞ, İstanbul, 1961.
- 3b-Van 1967 İl Yıllığı; Yıllık Derneği, Van Valiliği, San Matbaası, Ankara, 1968.
- 3c-Van İl Tarım Müdürlüğü Verileri, Van, Temmuz 2004.
- 4a-Van Bölge Ziraî Mücadele ve Karantina Reislği, 1969 Yılı Genel Faaliyet Raporu ve 1970 Yılı Programı, T.C. Tarım Bakanlığı Van BZKR, Bilâ tarih.
- 4b-Van Bölge Ziraî Mücadele ve Karantina Başkanlığı 1980 Yılı Çalışma Raporu, GTHB Van BZKB, Bilâ basım tarihi.
- 5-Erciş İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü Çeşitli Tarihli Brifing Dosyaları, Erciş.
- 6-Beşter, Dilaver; Hüsmen Dayı Haralarda, T.C. Ziraat Bank. Matb., Ank., 1967.
- 7-Kalkınma Planları Özetlerinin Kaynakları ve Tarım Şuraları ile Diğer Dosyalar (Kitaplar ve dijital kopyalarından faydalanılmıştır. Araştırmacılar İçin Kitap Ekleri Kısımına Alınmıştır. (I. Bölüm geneli bu notlardan faydalandığı için, Kaynaklar kısmında bırakılmıştır.); 7a1-Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967 (Ocak, 1963); <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan1.pdf>, Erişim: 02.08.2016.
- 7a2-Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963 Yılı Programı (Mart, 1963); Ankara, 1963 (Kitap ve PDF Dosyası).
- 7a3-Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1964 Yılı Programı (Kasım, 1963); Başbakanlık Devlet Matbaası Ankara, Kasım 1963. 345 sayfa, (Kitap ve PDF).
- 7a4-Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1965 Yılı Programı (Aralık, 1964); Ankara, 1964 (Kitap ve PDF Dosyası).
- 7b-İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972); <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan2.pdf>, Erişim: 02.08.2016.
- 7c-Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977); <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan3.pdf> Erişim: 02.08.2016.
- 7d-Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983); a)Kitap: Yay. DPT:1664, 690 sayfa Ankara, Nisan 1979 ve b)<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/6/plan4.pdf> E.:02.08.2016.
- 7e-Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989); DPT, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan5.pdf>. Bu e-kitap, <http://ekutup.dpt.gov.tr/> adresindedir. Erişim: 02.08.2016.
- 7f-Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994); <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan6.pdf>, Bu e-kitap, <http://ekutup.dpt.gov.tr/> adresindedir. Erişim: 02.08.2016.
- 7g-Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000); <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/vii/plan7.pdf>, Erişim: 02.08.2016.
- 7h-Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005); <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/plan8str.pdf> Erişim: 02.08.2016.

- 71-Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013); <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/1/plan9.pdf>, Erişim:17.01.2017.
- 7i-Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018); <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/KalknmaPlanlar/Attachments/12/OnuncuKalkB1nmaPlanB1.pdf>, Erişim:17.01.2017.
- 7j-On Birinci Kalkınma Planı; www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlan.pdf, E. 2020. 7k-On İkinci Kalkınma Planı; www.sbb.gov.tr/... E. Ocak 2024.
- 8-Büyük Millet Meclisinde Ziraat Vekâletinin 1943 Mali Yılı Bütçesi Müzakereleri; Ziraat Vekaleti Neşriyat Müdürlüğü, Ank., 1943.
- 9a-T. Ziraatçılar Cemiyeti XVII. Dönem Raporu, ONGUN K. Matb., 241 s., Ankara, 13 Kasım 1966.
- 9b-Türkiye Ziraatçılar Cemiyeti XXI. Dönem Faaliyet Raporu; Görsoy Matb., 9 Nisan 1972.
- 10-XX. Genel Kurul Çalışma Raporu; TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayınları, Sn: 48 25-26 Şubat 1974, TSE Toplantı Salonu, Şark Matbaası, Ankara, 1974.
- 11a-Çiftçi, Yaşar Cemalettin; Türkiye Ziraat Mühendisliği Eğitiminde (1930-2007) Uygulanan Yönetmelikler ile Ziraat Mühendisliği Eğitiminin Sorunları ve Çözüm Önerileri, Türktarım dergisi, s.174, 18-32 s, Ank., Mart-Nisan 2007.
- 11b-Topbaş, M. Turgut; Ziraatımız ve Ziraî Eğitimimiz, Ziraat Mühendisliği dergisi, s. 237, Ocak 1991.
- 12a-I. Tarım Şurası Sonuç Raporu; 25-27 Kasım 1997, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 183 sayfa, Ankara, 1997.
- 12b-II. Tarım Şurası Sonuç Bildirgesi; 29 Kasım-1 Aralık 2004, www.turktob.org.tr, E.: Ekim 2020.
- 12c-Özçatalbaş, Orhan ve ark.; TKB, II. Tarım Şurası 29 Kasım-01 Aralık, 2004, Çalışma Belgesi; IX. Komisyon, Tarımsal Öğretim-Eğitim, Yayın ve Araştırma-Geliştirme Komisyonu, (tarimsurasi.gov.tr, Ankara, 2004.).
- 12d-III. Tarım Şurası Sonuç Bildirgesi; www.tarimorman.gov.tr, E.: Kasım 2020.
- 12e-<https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/6601/Iv-Tarim-Orman-S%C3%BBBrasi-Sonuc-Bildirgesi-Aciklandi>, E.:Mayıs 2025.
- 13-Bozaslan, Hasan; Genel Liselerle Meslek Liseleri Programlarının Türk Milli Eğitiminin Amaçları ve Temel İlkeleri Açısından Karşılaştırılması, (yüksek lisans tezi, basılmamış), Gaziantep Üniv. Sosyal B. E. Eğitim Bil. A.B.D, 2008.
- 14-Çeşitli Tarihlerdeki Yatırım Programları (İlgili Kısımlar, Kitap ve PDF'ler ile karşılaştırılmıştır.);
- 14a-1963-1964 Yılı Programları; Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü Ziraî Ekonomi Şubesi Planlama Grubu s.: 5, Ege Matbaası, Ank., 1964.
- 14b-1966 Yılı Programı; Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü Ziraî Ekonomi Şubesi Planlama Grubu s.: 3, Desen Matbaası, 385 sayfa, Ank., 1966.
- 14c-1967 Yılı Programı; Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü Ziraî Ekonomi Şubesi Planlama Grubu, s.: 6, Son Telgraf Matbaası, İst., 1967.
- 14d-1968 Yılı Programı; Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü Ziraî Ekonomi Şubesi Planlama Grubu, s.: 7, Ülkü Basımevi, Konya, 1968 (Personel Tablosu).
- 14e-1985 Yılı TOKB Yatırımlarının İllere Dağılımı-I; APK. S.99, Ank., 1985.
- 14f-Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Van İli 1986 Yılı Yatırım Programı; Program Bütçe Dairesi Yay no:105, Ankara, Ocak 1986.
- 14g-Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Van İli 1988 Yılı Yatırım Programı; Program Bütçe Dairesi, Yay no:1988-1, Ankara, Mayıs 1988.
- 14h-Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Van İli 1989 Yılı Yatırım Programı; Program Bütçe Dairesi, Yay no:1989-1, Ankara, Nisan 1989.
- 14ı-Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Van İli 1990 Yılı Yatırım Programı; Program Bütçe Dairesi, Yay no:1990-1, Ankara, Nisan 1990.

14i-Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Van İli 1991 Yılı Yatırım Programı; Program Bütçe Dairesi, Yay no:1991-1, Ankara, Mart 1991.

15-Resmi Gazete'nin İnternet Sayfası ve İlgili Kanunların Yayımlandığı Kitaplardan;

15a-<http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx>= Gelişmiş Arama'dan. Erişim:01.06.2017.

15b-Ziraî Kanunlar; Bila Tarih, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Erciş İlçe Tarım Müd. Arşivi.

15c-<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060203-1.htm>, Erişim: 02.09.2016.

15d-Ziraat Kanunları; Tarım Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğü, S.:679, Güney Matbaa ve Gazt., Ankara, 1950.

15e-<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110608M1-7.pdf>, Erişim: 02.06.2017.

15f-<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/08/20110827-1.htm>, Erişim: 02.06.2017.

15g-<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/01/20150131.htm>, Erişim: 02.10.2017.

15h-<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=.../www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709m3.htm>. 18.09.2018.